

President Toomas Hendrik Ilves Eesti Vabariigi 97. aastapäeval Jõhvi kontserdimajas, 24. veebruaril 2015

Head inimesed siin saalis, kodudes ja kodumaast kaugel.

Kõnelen teiega hetkel, mis on eriline mitmel moel. Iga aasta Eesti Vabariigi 97 aastat väldanud teekonnas on ainulaadne, ja tee on tagasivaatamiseks piisavalt pikk, käänuline ja väärikas.

Aga samas teeme me kodanikena just neil päevil valiku järgmiseks lühemaks perioodiks, valitsusperioodiks. Paljud on oma valiku juba teinud, ülejäänutel on see toiming veel ees. Viie päeva pärast loetakse hääled kokku ja siis selgub, keda me tahame näha Eestit edasi viimas.

Hea Eesti kodanik, see on sinu valik, sinu otsus, paljude, ja ka minu meelest igaühe kohustus ja hool oma riigi eest.

Just valimiste tõttu ongi me pilgus praegu rohkem homse ootust kui tagasivaadet eilsesse. Aga just seetõttu ma hoidun ka teadlikult parteipoliitilistest vihjetest või soovitustest. Täiskasvanud riigi küpsed kodanikud pealegi ei vaja seesuguseid juhiseid. Me vabade valimiste pagas on piisav, et eristada riigimehi mängureist, tegijaid lubajaist. Ma loodan vaid, et valikutes ei lasta end juhtida eitusel, sest see pole hea alus ühegi otsuse tegemiseks.

Head sõbrad.

Aga kus siis seisab Eesti anno domini 2015? Kui majanduse seisuga ja statistikat uurida, siis enam-vähem seal, kus paiknes Soome vähem kui kaks aastakümnet tagasi. Muudest "elu edetabelitest" leiame Eesti ikka pigem tipu kui põhja lähedalt. Sealt, kuhu põhjusega arvame end kuuluvat ja seda täiesti loomulikuks pidades.

Vilets koht näiteks palgalõhe või alkoholi tarbimise tabelis peaks meid jällegi kurvaks tegema. Eriti põhjusel, et siin paranemist näha ei ole.

Kuid mitte viinast ega rahast ei taha ma rääkida, küll aga rahust, vabadusest, haridusest ja töest.

Täpselt aasta tagasi hakkasid meist tuhatkond kilomeetrit lõunas hargnema sündmused, mis on tänaseks paisanud põrmu kogu Külma sõja järgse Euroopa julgeolekuarhitektuuri. Kuidagi teisiti pole Krimmi okupeerimist ja liidendamist võimalik tõlgendada.

Kui vaadelda neid asju Eesti nurga alt, siis välispoliitilisi termineid kasutamata on meie senine seesmine turvatunne lõõnud kõikuma. Me ajalehtedes ja kodudes esitatakse küsimusi, mis pole kõlanud iseseisvuse taastamisest saadik.

Ukrainas käib sõda, seal hukuvad iga päev inimesed. Ka praegusel hetkel.

See on teist tüüpi sõda, mille üks selgelt tõestatud osaline kasutab varjamatult kõige uuemat relvastust, ise seda kõike eitades.

Selle sõja üks peategelane ongi Vale. Ka Euroopa kordas pea aasta, kõigi tõendite kiuste, et tegemist on "separatistidega". Ehk siis George Orwelli aegumatut läbinägelikkust meenutades on rahu taas sõda ja vaerahu tegelikult mõrvarlik suurtükitali.

Demokraatlik maailm on siiani piirdunud sanktsioonidega ja toetanud Ukrainat moraalselt, poliitiliselt ja majanduslikult. Ma loodan, et see moraalne selgroog püsib sirgena. Me vajame ka edaspidi kindlust, et senine Euroopa konsensus jääb püsima. Sest Euroopa ei pruugi sõda tahta, aga sõda Ukrainas on reaalsus. Meie tahtmisest hoolimata.

Kui minevik on Euroopale üldse midagi õpetanud, siis seda, et järeleandmine tekitab agressoris vaid isu uute nõudmiste järele.

Chamberlainid toovad rahuõnnumeid, aga mitte rahu.

Kes muu-, kui Eesti-, peaks neid külmi hoovusi paremini teadma? Muu hulgas teadma sedagi, et Eesti ja teised Balti riigid ei ole järgmine "Ukraina", kuigi mõnede meelest on praegu moekas nõnda väita. Õnneks nad eksivad, täpselt samamoodi nagu vaid aasta-paar tagasi, kui hurjutasid meid väidetavalt alusetute foobiate pärast.

Eesti on kaitstud. Nagu nägime täna paraadil, NATO liitlased on Eestis kohal. Eesti ja NATO julgeolek on üks tervik – NATO kaitseb Eestis iseennast. Euroopa ja NATO liitlased on julgeolekuküsimustes suuremal üksmeelel kui eales varem viimase veerandsajandi jooksul. Liitlasvägede tulek alliansi piiririkidesse on vastus uuele reaalsusele. Eestil on võitlusvõimeline Kaitsevägi ja tugeva kaitsetahtega rahvavägi – Kaitseliit.

Mõne päeva eest kuulsin, kuidas ühe Ukraina rahvaesindaja meelest Eestil lihtsalt vedas. Et saime vabaks ja siis kohe NATOsse.

Aga meie tänased saavutused ei ole meile lihtsalt sülle kukkunud. Ei olnud meiegi ees vilkuvate tuledega märgistatud üht ja õiget Arkaadia teed. Hargnevatest teedest oli meil endil tarkust valida see, mis tõi meid siia.

Sest meie ju teame valusa selgusega: Eesti on meie viimne linn.

Mitte midagi ei ole ette määratud. NATO-sse ja Euroopa Liitu saamine, nagu ka Vene vägede Eestist väljaviimine oli paljude inimeste sihipärase töö tulemus. Selle töö vilju me täna sööme, aga iga päev kasvatame neid koos ka juurde.

Mu daamid ja härrad.

Iga rahva saatuse, olemise ja tuleviku panevad paika väärtused, millel ühiskond ja riik seisavad. Eesti alustalad on kirjutatud põhiseadusesse.

Põhiseadus ei ole omaenda huvides kuritarvitamiseks.

Juba 1918. aastal oma riiki välja kuulutades pandi paika meie riigi demokraatlik olemus, igaühe põhilised, alles hiljem teistes riikides omaks võetud vabadused. Needsamad põhimõtted kinnitasime vabadust taastades põhiseaduse rahvahääletusel uuesti üle.

Meile põhiseadusega tagatud põhiõigused moodustavadki selle vundamendi, mis nii paljudele teeb Eesti armsaks, mis teeb Eesti sinu, minu ja me kõigi vabariigiks.

See vundament püsib kindlalt ka pea veerand sajandit hiljem. Sellele vaatamata, et elu on tohutult muutunud. Et alla 30-sed ei saagi mäletada nõukogude okupatsiooni. Et elu oli kaheksa korda vaesem kui Soomes. Et vajasime reisimiseks viisasid. Mil NATO ja Euroopa Liit olid küll eesmärgid, ent siiski eelkõige unistus. Et internetti ei olnud. Et troll oli vaid liiklusvahend, mitte veebipäät.

Kui ma aasta tagasi ütlesin, mis meid siia on toonud, see meid enam edasi ei vii, siis mõtte tuum oligi just selles. Iga põlvkond peab oma riigi põhialused tänapäevaseks mõtestama.

Oma demokraatiat hoides peame pidevalt hindama asju, mis töötavad, nagu neidki, mis vajavad kohendamist. Eesti ei tohi korrata teiste vigu, ta peaks neist hoopis kasu lõikama. Iseolemise mõte on olla ise, mitte saada kellekski teiseks.

Millised on need ideed, mis on ehk dogmaks muutunud, mis vajavad värskendamist? Millised ideed on ammendunud? Millised ettekujutused riigi ülesehitusest, mis meil taastatud vabaduse tuhinas põlvkond tagasi tundusid ainuvõimalikena, on tänaseks saanud takistusteks või lausa probleemideks?

Ühelt poolt oleme väga edumeelsed ja uhked mõnede asjade üle nagu Skype, e-riik, idufirmad, kellest paljud on saavutamas maailmas suurt edu.

Aga samas oleme väga konservatiivsed teistes valdkondades, ja kinni dogmades, mis kehtisid 20 aastat tagasi.

See on paradoks, mille lahendamise ülesande sõnastasin täna aasta tagasi. Vastuse annab rahvas. Ja üsna pea.

Head sõbrad.

Meie kasvav nõudlikkus oma riigi vastu ei tohi muutuda ootuseks, et riik kõike teab ja teeb. Küsigem endalt: kas Eesti ühiskond ikka peab olema nõnda suures ulatuses korraldet riiklike käskude ja keeldudega?

Kas riigi süvenev lapsehoidja- või koguni kasvatajaroll sobib kokku meie põhiseaduse mõttega? Eesti riik on rajatud vabadusele, rõhutan, esmajoones vabadusele, õigusele ja õiglusele.

Vaadates normaalselt toimivate seaduste üha uuesti ja uuesti ümberkirjutamist, üha uute käsu- ja keelunormide lisandumist, üha laienevaid järelvaatajakohustusi politseile ja ametnikele, kerkib paratamatult paljude huulte küsimus: kas tõesti oleme jõudnud olukorda, kus iga Eestis elavat inimest tuleb igaks juhuks käsitleda kui tõenäolist kurjategijat või poolearulist?

Mulle tundub, et oleme korra tagaajamise õhinas üle pingutanud.

Minule meeldib kodanikke ja vabakonda usaldav riik palju rohkem.

Enamik inimesi on ju vastutustundlikud, nad suudavad ette näha oma tegude tagajärgi ja tahavad pälvida kaasinimeste heakskiitu, mitte hukkamõistu.

Seepärast loodan, et praegu valitav Riigikogu ja järgmine valitsus suudavad ülereguleerimise kiusatusele vastu panna. Hoiame oma põhiseadust ja selle vaimu. Hoiame seadusi. Teeme täpselt seda, mis tarvis ja jätame tegemata, mida tarvis ei ole.

Mu daamid ja härrad.

Eesti rahvas on hariduse-usku. Me tõesti täiesti siiralt usume, et parim, mida vanemad saavad oma lastele pärandada, on hea haridus. Mitte maad, majad, metsad või pangaarve.

Kaasaja tähtsaim kapital on teadmised ja oskused. Seepärast peab hariduse kvaliteet igal pool Eestis olema ühtlaselt hea, et anda kõigile me noortele võimalus pingutada ja saada oma ala parimaks. Kool ei tohi kusagil jääda nõrgaks ei õppija ega kooli asukoha, omavalitsuse omavoli või halva juhtimise tõttu.

Tegelikult on haridus riigielu küsimus, mitte kohaliku elu oma. Vähemalt põhikoolist alates. Eesti riigil oma 1,3 miljoni elanikuga lasub kohustus tagada õpetamise ühtlaselt kõrge tase kõikjal ja kõigile. Omavalitsuse suurus või vaesus või otsustajate mugavus vabanduseks ei kõlba.

Eesti kool peab suutma muutuva maailma ja muutuva ajaga sammu pidada. Sest lapsed, õpilased ühtegi muud aega ega teist maailma peale praeguse ei tea. Me elame murrangu ajal. Analüütikud räägivad, et kui arenenud riikides praegu kooliteed alustavad lapsed tööle jõuavad, on 40% tänastest töökohtadest kadunud või muutunud. Küsigem siis: kas meie kool õpetab piisaval määral homseid oskusi?

Õpetajate töö väärtustamine, nii palga kui prestiižiga, on endiselt Eesti tuleviku võtmeküsimus. Kui me seda ei tee, võime peagi avastada, et meie PISA testide edu on haihtunud. Kui me ei too uusi andekaid inimesi õpetama, mida saame teha vaid väärikat palka makstes, seisame

lõhkise kõvaketta ees.

Aga teadkem sedagi, et seal, kus koolisüsteem töötab hästi ja õpetaja tööd hinnatakse – vaadake kasvõi Soomet –, oodatakse ka õpetajalt väga palju.

Selle mõtteviisi omaksvõttu ei saa enam edasi lükata. Kogemus kinnitab, et ümberkorraldused hariduses kannavad vilja 10-15 aastat pärast nende tegemist. Tegelik muutus algab siis, kui hakkame õpetama õpilasi, mitte õppekavu. Haridus ongi pikaajaline protsess, kaugelt pikem kui järgmise Riigikogu koosseisu ametiaeg. Sellepärast ma täna sellest räägingi.

Mu daamid ja härrad.

Ma rääkisin haridusest, sest see on osa sellest, mis viib meid edasi. Vundament on ju olemas.

Meil tuleb täna siin ka tunnistada, et kogu me rahulolematuse kiuste oleme oma uuel iseseisvusajal tõesti midagi suurt ära teinud. Väga suurt.

Oleme oma otsuste, elluviidud unistuste ja tööga, igaüks meist, Eestit hästi üles ehitanud.

Oleme tõestanud, et Eesti on hoolt ja armastust väärt.

Võime praegu kindlalt öelda, et oleme õppinud, oleme seekord teinud õigesti.

Tunnistagem ometi:
Teist korda oleme teinud paremini.

Meil on, mida vajadusel kaitsta, mida hoida ja kalliks pidada.

See on meie tõde ja meie õigus. Just tõde ja tegelikkust peamegi rohkem austama, rohkem hindama. Tõde. Õigusriik ilma õiguseta on mõeldamatu, aga õigus ilma tõeta samuti.

Kunagi, vist 1988. aastal, lendas just siitkandist, Virumaalt, ühe esimese pääsukesena tärkava vabaduse taevasse Viru kolhoosi ajaleht Virulane. Lehel oli sini-must-valge ääris, lehe motoks oli:

Tõde tõuseb, vale vajub.

Tõde õnneks tõusiski. Aga viimasel ajal näeme hoopis, et tõusva hooga tungib peale Vale. See õõnestab demokraatiat ja vabaduse alustalasid. Seisame silmitsi olukorraga, kus edukalt pannakse kahtluse alla tõsiasju, sündinud fakte ja empiirilist tõde.

Meile antakse teada, et sellist asja nagu Tõde polegi olemas. Et kõik on suhteline, kõik versioonid võrdväärised. Toon traagilise näite mullusest suvest, kui avalikkusele hakati pakkuma variante Malaisia reisilennuki MH17 huku põhjuste kohta.

Variant A) Vene rakett,

B) Ukraina hävitaja,

C) et reisijad olid juba enne surnud ja lennuk pandi Ukraina kohal plahvatama, või UFOd tegid.

Väidetakse, et kõik on võrdväärised "tõed" ja küsitakse: kes oleme meie, et otsustada, milline tõde on teisest tõesem?

Valgustusajastu algas pärast seda, kui loodusteaduste senikestev võidukäik lõi kõikuma jumaliku absoluutse tõe.

Just siit, sajandeid kehtinud piiblidogmade ja pelgalt Aristotelese autoriteedile tuginenud seisukohtade kummutamisest, tuli ka mõistmine, et inimene ise avastab tõe. Seda ei anta kusagilt ülevalt, tõde saab – ja niipalju kui võimalik – tulebki tõestada.

Sellest kasvas välja arusaam, et kuningatel ja tsaaridel polegi valitsemiseks jumalikku õigust. Alternatiivina kerkis idee, et hoopis rahval on õigus, mis peegeldub just sellepärast ka meie põhiseaduses:

Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.

Ehk lihtsamalt, tõe võidukäigust pimedada usu üle kasvasid välja meie kaasaegse demokraatia põhimõtted.

Kaasaegne lähenemine on laiendanud Tõe mõistet. Väites, et on mitu tõe, mitte ükski neist pole parem kui teine. Intellektuaalselt huvitav ja väga läänelik idee, ent kui see rakendada autoritaarse vihkamiseideoloogia vankri ette, muutub see ohtlikuks, eriti kui seda toetab jõud. Kui me ei püüdle Tõe poole, siis avastame et oleme taas keskajas, kus tõe anti ülalt, jõudu kasutades. Siis omab vaid Jõud Õigust. Ja just seda me täna Ida-Ukrainas näeme.

Hüva. Tõdesid võib tõesti olla mitu ja sageli ongi. Aga kaitsekilp teadlike valede ees peab püsima jääma. Või nagu Karl Popper kunagi sõnastas: me ei saa tõe tõestada, ent saame tõestada, kui miski on vale.

Sestap ongi äärmiselt tähtis, et meedia ei lõpetaks tõeotsinguid ja tugineks faktidele. Ja siin ma kiidan Eesti ajakirjandust. Televaatajad, internetijälgijad ja lehelugejad on kindlasti tähele pannud, et sedapuhku on Riigikogu kandidaadid palju suurema tule all kui varem. Nõudlikkus nende vastu on kasvanud, ainult ilusa jutu ja tühjade lubadustega enam keegi kaugele ei jõua. Valimiskampaania professionaalne kajastamine teeb meie demokraatia tugevamaks, see arendab Eestit ühiskonna ja riigina.

See toob mind tagasi kõne alguse juurde:

valimistel annavad kodanikud Riigikogule ja valitsusele suuna kätte. Inimestena teeme me päevast päeva neid otsuseid, mis annavad meie elule suuna. Me ise saame otsustada ja me otsustamegi. Aga ainult seniks, kui me kasutame seda õigust, mille iseseisev demokraatlik Eesti on meile andnud.

Hea Eesti rahvas,

teie hääl ongi riik. Teie hääl on valituile korraldus. Valige!

Keda, on teie maailmavaate ja südametunnistuse küsimus. Valige!

Teie hääl ongi demokraatlik riik.

Täna, täpselt 50 aastat tagasi 24. veebruaril 1965, pani suur eesti kirjanik Karl Ristikivi oma päevaraamatusse kirja järgmised read:

Vabariigi aastapäev. Vaevalt olen saanud sellele mõelda. Mis mul sellest – kas see oli minu vabariik? See sai selleks alles siis kui seda enam ei olnud.

Pool sajandit hiljem mõtlevad paljud kodudes, laua ümber või istudes üksi samamoodi: kas see on minu vabariik?

Minu vastus on: See on sinu ja minu vabariik. Igaühe Eesti Vabariik!

Kui nii, siis ei pea vanduma ennast või saatust, siis on Eesti tõesti meie vabariik, siis jääb ta kestma.

Elagu.

Elagu Eesti!